

PESIMISTIČNI SUMATRAIZAM

(Gojko Božović: *Dok tonemo u mrak*, Narodna biblioteka „Stefan Prvovenčani“, Kraljevo, 2021)

Donekle u sjenci autorovog izdavačkog i uredničkog angažmana, već čitave tri decenije teče i pjesnička biografija Gojka Božovića. Od knjige *Podzemni bioskop* (1991), preko zbirki *Pesme o stvarima* (1996), *Arhipelag* (2002), *Elementi* (2006), *Obližnja božanstva* (2012), *Mapa* (2017), do najnovijeg naslova *Dok tonemo u mrak* (2021), Božović je ogradio jedan intimni lirski prostor, ispunivši ga vibracijama, ili pak tektonskim poremećajima epohe, prelomljenim kroz prizmu vlastitog iskustva. Njegova poezija, obilježena urbanom ambijentacijom i opterećena snažnim velegradskim pritiskom na život pojedinca, kojima se pridružuju iskušenja savremene istorije i vječita unutrašnja borba sa vlastitim bićem, nastaje kao odgovor na nerazriješive upitanosti modernog subjekta u vrevi megalopolisa. Bilo da se nalazi na ulici ili gradskom trgu, u svom stanu ili kancelariji, rjeđe u prirodnom okruženju, pjesnik reaguje na signale epohalnih zbivanja, kao i na unutrašnje egzistencijalne impulse, koji vrebaju u pustošima ovozemaljskih dana poput *Tihe zverke podneva*, kako glasi pjesnikova sumarna metafora dosadašnje stvaralačke avanture (2019).

Čudljivi trenuci svakodnevice, u kojima se otkriva (be)smisao postojanja, padaju svojom sjenkom i na životne sitnice, ne samo na krupne događaje svjetsko-istorijske aktuelnosti, dokazujući zakonitost stare izreke: „I neki đavo svakog dana / Spava u nekom od detalja. / Detalji su sve sitniji, / Kao pesak bačen / U varljive oči, / Kao kap vode koja je / Pokrenula poplavu“ („Priče više nisu dovoljne“). Prepoznaje se u napregnutosti pjesnikove misli neuništiva veza između pojedinačnog i opšteg, naslućuje se istina da neznatni događaji privatnih života utiču na krupnija socijalna pomjeranja, kao i obrnuto – da ljudska jedinka ne može ostati imuna na sve što se događa u svijetu. Božovićevo pjesništvo, tradicijski posmatrano, moglo bi se u tom smislu shvatiti kao lirika *pesimističnog sumatraizma*.

U tom pravcu još pažljivije osmotrena, knjiga *Dok tonemo u mrak* znatnim svojim dijelom predstavlja dijalog sa tradicijom srpske, ali i svjetske poezije. Prikriveni, mada sasvim lako prepoznatljivi, sreću se u Božovićevim stihovima odjeci lirike Konstantina Kavafija i Stevana Raičkovića: „Najbolje pesme o varvarima napisane su / Dok su varvari bili daleko. / Zato su varvari bili rešenje. [...] Varvari traže rešenje za nas / I ne čitaju pesme o varvarima“ („Među varvarima“); „Gde ste zatečeni, / Kao što je rekao pesnik, / Da, baš tamo gde ste zatečeni / To je vaš izazov, / Tu ćete mesiti testo dana, / I dan će mesiti vas, / Tu ćete osluškiivati glasove / Koje nikada nećete čuti do kraja, / Nego ćete ih uvek / Slušati prvi put“ („Tlo“). „Očekujući varvare“ Konstantina Kavafija i „Kamena uspavanka“ Stevana Raičkovića ne samo da su hipotekstovi ove dvije Božovićeve pjesme, već po svojoj prirodi upravo nazna-

čuju osnovnu dihotomiju njegovog pjevanja: lirsko sagledavanje čovjekovog položaja u neodgonetljivim tokovima istorije i isto takvim iskušenjima života svedenog na prostu činjenicu postojanja. Otuda se u ovoj zbirki najeksplicitniji dijalog vodi u pjesmi „Epitaf“, posvećenoj Novici Tadiću, autoru kod kojeg su se s drastičnim rezultatima infernalne poetske slikovitosti ukrstili isti umjetnički izazovi: „Ništa ti nije mogao život / Čak ni kad je u savez / S njim stupila smrt“.

Na tematskom planu, u poeziji Gojka Božovića postaje sve vidljiviji zaokret ka prirodi, povratak elementarnosti, kao vjerovatno upravo raičkovičevski inspirisan sentiment, ili naprosto kao odbrambena reakcija na invazivnost prethodno opisanog iskustva. Pjesme kao što su „More raste“ ili „Vatra zaslepljena svetlošću“ pronalaze u bazičnosti prirode podsticaj za originalne varijacije na drevne pjesničke teme. Vraćanje izvoristu, nekada surovoj, ali nekada i gostoljubivoj prirodi, ipak donosi u ovu poeziju jedan melanholični tonalitet, koji je podstaknut osjećanjem ljudske prolaznosti, upadljivije kada se ukaže na fonu nepromjenjivosti spoljašnjeg svijeta: „Konačno među svojima. / Znamo svaki kamen. / Udisali smo već ovaj vazduh. / Leđa poznaju raspored travki. / A stopala otkrivaju napukline / Nekada pređenog puta. / Ali ne prepoznajemo nikog. / Niti nam ko ide u susret / Sa osmehom razumevanja / Ili sa sjajem u oku“ („Među svojima“). U prirodi je prostor raskrivanja tajne, ambijent metafizičkih ozarenja, ali koja su kratkotrajna, neizreciva i prolazna: „Na dugoj stazi kroz šumu / Dok između svake reči / Padne poneka kap kiše, / Dok ti se ogolele grane drveća / Unose u lice, svaka za sebe, / Huk vetra izgovara / Mističan zavet koji razumeš / Ali ga ne možeš ponoviti“ („Kroz šumu“). Takve su još i pjesme znakovitih naslova „Iz grada“ i „Dan u vinogradu“.

U ovom krugu je i vjerovatno najbolja pjesma zbirke, „Drvo ispred kuće“, koja sasvim sigurno nije slučajno na istaknutom, završnom mjestu: „Treba biti istrajan. / Posaditi drvo ispred kuće, / Kao moj otac što je to učinio, / Na osunčanoj stopi zemlje, / I onda iz dana u dan, / Iz godine u godinu, / A pogotovu danas, / Izaći pred kuću, / Stati u senku drveta / I ćutati, svakako ćutati, / Posao je već urađen, / Ali ne duže nego što je potrebno / Da se izgovore najvažnija imena u tvom životu. / Zapamtiti lice prijatelja / I kad se godinama niste videli, / I kad možda više i niste prijatelji. / Ne mešati vodu s vinom. / Voda je nezamenljiva. / Vino je strast koja je preživela. / A dok si na reci, / Ćuti i gledaj vodu, / Neka otiče bez reči, / Sve dok u njoj ne ugledaš / Senku onoga po šta si / I ovoga puta došao. / Krećući na put, / Znaj odakle si krenuo / Ako nećeš da stigneš / Na kraj svog puta.“ Suprotstavljajući elementarne simbole temeljne civilizacijske opozicije – priroda/kultura – u okvirima koje se konstituše ukupno čovjekovo postojanje, pjesnik posredstvom semantičke oprečnosti drveta i kuće, vode i vina, rijeke i govora, nizom upečatljivih stihova i slika, pronalazi izlaz iz svoje egzistencijalne nelagode. Vječito nedostižni mir sluti se u ravnoteži prepolovljenih strana svijeta, kojima pjesnik ne pripada u oba slučaja sasvim, i između kojih *odisejski* luta, kako i sugerišu stihovi pjesme sa imenom antičkog junaka „Otišao sam / I više se neću vratiti. / Više se neću vratiti“ („Odisej“). Međutim, *povratak*, ili u ovom slučaju bolje rečeno, *povraci*, očigledno su za poeziju nasušni, koliko i za život sam, kako je to nepobitno, za vječnost, utvrdio helenski mit.

Pored predočenih karakteristika knjige *Dok tonemo u mrak*, primjećuje se u njoj i nešto veći udio narativnosti u odnosu na raniju Božovićevu poeziju, što kao lirska tema prati i samo pričanje priče. Tako je već od proloških pjesama „Priča prva“ i „Priča druga“. Najbolji primjer ovog poetskog afiniteta nalazi se ispod naslova „Gnezdo“, specifičnog i po tome što u horizont uvodi uveliko umjetnički zaposjednuti motiv nedavne pandemije. Na tri stranice ispričovijedan je lirski siže o golubovima kao novim stanarima na terasi pjesnikovog doma u vrijeme karantina, kroz koji provijavaju i društveno-kritički tonovi: „Dok nas je pandemija / Zatvarala u kuće i stanove, / Da tu ostanemo na sigurnom / Jer će tako i vlasti biti sigurne.“

Ovakva pjesnikova sposobnost da postavi inventivan ugao posmatranja i zatim kroz tu optiku prelomi nekoliko izukrštanih perspektiva, ključni je kvalitet Božovićeve poezije. U pjesmi „Stvarni svet“ se, neočekivano, tematizuje pisanje književne kritike, kao još jedan od istrajnih stvaralačkih angažmana Gojka Božovića. Međutim, to ne ostaje jedini nivo lirskog uobličenja strasti čitanja i ostavljanja traga o svojim odatle proisteklim intenzivnim utiscima, već se kriza književnokritičke djelatnosti otkriva kao nova pukotina u svijetu, koja još jednom karakteristično poetski opominje: „Nešto bi svakako oživelo u meni, to je ta razmena / Sa svetom u kome su ponovljeni urlici zamenili kritiku“. U svijetu koji ne daje izgleda sjajnijoj budućnosti, pjesnik poluironično iskazuje svoju naklonost kritici, za čiju je sudbinu, takođe, autoironijski naivno zabrinut. Ipak, činjenica da još uvijek nastaje dobra poezija, da se čita i da se o njoj neprekidno govori, možda je znak za nepovjerenje prema pjesnikovom pesimizmu, koliko za ukazano povjerenje njegovom očitovanom poetskom umijeću. Još uvijek, kako kaže naslov jednog Božovićevog kritičkog teksta, u jednoj lijepoj literarnoj parafrazi – a zbirka *Dok tonemo u mrak* to uvjerljivo dokazuje – *kritičaru ima ko da piše*.